

ISPOD STIJENE – PUSTINJA

JASNA DAMJANOVIĆ □ Centar za kulturu Brač / Muzej i samostan Pustinje Blaca, Nerežišća

sl.1. Pustinju Blaca utemeljili su poljički svećenici glagoljaši, bježeći od Turaka polovicom 16. st., na južnim obroncima otoka Brača.

1. ČAROLIJA PUSTINJE BLACA

*Ako li si kad putovao kanalom između Brača i Hvara, te svrnuo oko na Brač, kad si bio za dva kilometra udaljen od starogradskog rta 'Kabel' bit ćeš opazio rečenu blacku prodolinu i luku koju sa zapadne strane zaštićuje na luk svijeno brdo zvano 'Blačena glava', a s istočne drugo zvano 'Maločelo' nešto kraće od onoga sa zapada... Ovo ti je pustinja 'Blaca' gdje već tri stoljeća iznad odabraše sebi stan neki poljički svećenici glagoljaši, kojima s početka, dok sazidaše samostan, u špilji Ljubitovici bijaše obitavalište - piše svećenik Nikola Milićević u proslavu svoje knjige *Povijestne crtice o Pustinji Blaca na otoku Braču* otisnutoj u vlastitoj tiskari u Blacima 1897. g.*

Utemeljitelji Pustinje Blaca, poljički svećenici glagoljaši, bježeći od Turaka polovicom 16. st., na južnim obroncima otoka Brača, na području između Bola i Milne, našli su svoje utočište u špilji Ljubitovici i zasnovali pustinjački samostan. Nedaleko od mjesta Murvice, pet kilometara zapadno od Bola, postoji još nekoliko špilja koje su bile boravište pustinjaka sve do početka 20. st. Na uzvisini sjeveroistočno od zaseoka smještena je Dragonjina špilja, zvana i Zmajeva, prema liku zmaja uklesanome na

zapadnoj stijeni špilje, a kao mjesto življenja katoličkih pustinjaka oko 1450. g. zasnovao ju je svećenik Juraj Dubravčić. Zapadno od Zmajeve špilje nalazi se Pustinja Silvio, nastala krajem 15. st., a dvjestotinjak metara istočno crkva i kuća Pustinje Stipančić, koje je također utemeljio pustinjač Juraj Dubravčić za samostan picokara, krajem istoga stoljeća. Pustinja Dračeva luka još je jedan samostan na tom području, smješten pod liticom, visoko nad morem, a utemeljili su ga svećenici Toma iz Duća i Luka iz Poljica 1512. g. u špilji u kojoj je i danas crkva renesansnih obilježja. Zapadno od Dračeve luke manji je samostan picokara nazvan Dutić, posvećen sv. Katarini. Osnovao ga je svećenik Marin de Kapitaneis iz Splita za svoju nećakinju. Mr. sc. Vanja Kovačić iz Konzervatorskog odjela u Splitu piše: *Pustinjački su samostani poseban isječak bračke kulturne, duhovne i gospodarske povijesti. Bračke pustinje zapravo nisu bile samostani u punom smislu ove riječi. To su bile svojevrsne zadruge svećenika i laika koji su živjeli u osami izvan naselja. Imali su svoja pravila kojih su se držali u svakodnevnom životu, a tijekom svoga postojanja od 15. do 20. stoljeća, na otoku su stvorili znatna gospodarska i kulturna dobra potpuno specifične prirode. Najduže se održao i dostigao najveći domot samostan Blaca.*

Do Pustinje Blaca i danas je moguće stići samo - pješice. Uski, strmi put kroz kanjon, dug oko dva i pol kilometra, kojim su stoljećima gazile mazge i konji, i danas je jedina veza sa svijetom. Od supetarske trajektne luke prema mjestu Nerežišća, preko Vidove gore, očekuje nas oko 15 kilometara uređene ceste i šest kilometara makadamskog puta. Na početku blatačkog dolca, na predjelu Dragovode, ostavljate svoj automobil i krećete pješice uskom stazom kroz kanjon okružen surim kamenim liticama. Do muzeja i samostana u Blacima može se doći i polusatnom vožnjom brodom iz Bola do blatačke uvale, a potom pješaćenjem oko dva i pol kilometra.

Između klisura i jama, uz špilju u podnožju goleme izolirane stijene, svećenici glagoljaši zgradili su prvi prostor za boravak ljudi i zaklon za stoku, kao i spremište za hranu i vodu. Potom su građene i dograđivane kuće. Prva crkva posvećena Gospi Uznesenja završena je 1614. g., a poslije velikog požara 1724. ponovno je izgrađena 1727. g. Uz blatačku crkvu nalazi se najstarija zgrada pokrivena dvostrešnim krovom. Na nju se nadovezuje zgrada priljubljena uz hrid, u kojoj je kuhinja s kominom i napom, koji su izuzetan primjerak u Dalmaciji. Taj iznimno prostrani komin u potpunosti je odgovarao potrebama pustinjačke zajednice. Bilo je to mjesto za pripremu hrane, ali i mjesto razgovora i dogovora, pričā o prošlim vremenima i događajima. Vatra na kominu gorjela je tijekom cijele godine, a gasila se i nanovo palila na Veliki četvrtak, kada se blagoslivljao oganj.

Sklop zgrada rastao je kroz 18. i 19. st., kada su dovršeni crkva i samostan, sagrađene stambene i gospodarske zgrade, a redovnička je zajednica u tom vremenu stekla velike posjede. Prostrane šume pretvorene su u bogate vinograde i maslinike. Blaca doživljavaju velik procvat sredinom 18. st., kada redovnička zajednica proširuje svoje poslove na trgovinu i pomorstvo. U drugoj, velikoj obnovi Blaca krajem 19. st. cijela je Pustinja opasana visokim zidom, bedemom dugim oko sto dvadeset, visokim oko osam i širokim dva metra. Tada je ponovno obnovljena crkva, izgrađene dvije kamene trokatnice, opremljene konobe te izgrađene tzv. Nova kuća i Težačka kuća. Unutrašnjost zgrada opremljena je bogatim namještajem, slikama, bibliotekom i velikim bro-

sl.2. Crkva posvećena Gospi Uznesenja, Pustinja Blaca.

Snimio: Mario Romulić

sl.3. Ulaz u Muzej, Pustinja Blaca.

Snimio: Mario Romulić

sl.4. Stambene zgrade, Pustinja Blaca.

jem satova koji su pokazivali vrijeme najpoznatijih svjetskih opservatorija. *Po urbanističkom i arhitektonskom konceptu Blaca su u prvom redu samostanski kompleks strogo odijeljen zidovima od vanjskog svijeta, ali s obzirom na njegovu udaljenost od naselja i gušće naseljenog prostora, zamjetnu obrambenu funkciju zidina i odsutnost formalne prostorne organizacije samostana mogu se postaviti i neke usporedbe sa srednjovjekovnim utvrđenim naseobinama, zamkovima i burgovima (...)* Po nekim sadržajima koji se ovdje nalaze kao što su škola, tiskara, opservatorij sa znanstvenom bibliotekom, prostorije s gramofonom i klavirom, a još više po blagotvornom utjecaju na okolinu, po organiziranosti tog djelovanja: sustavu vodnih retencija za napajanje stoke

sl.5. Pustinja Blaca, avionski snimak.
© Arhiv Centra za kulturu (CZK) Brač

i zaljevanje, stakleniku, pčelinjaku, voćnjaku i perivoju, Blaca se zaista doimlju kao sažetak grada u dobrom smislu, zaključuje Tomislav Bužančić koji se bavio arhitekturom i urbanizmom pučkih naselja otoka Brača.

Blatačku pustinju obnavljale su generacije svećenika koje su često bile iz iste obitelji. Donosimo popis svih upravitelja Pustinje Blaca.

Svećenici glagoljaši zajedno s težacima živjeli su u čvrstoj zajednici obrađujući zemlju i gojeći stoku, a njihovo je zajedništvo učvršćivao i pravilnik koji je od početka

življenja u pustinji predstavljao čvrstu okosnicu napretka. Izvornik pravilnika koji je izgorio u velikom požaru 1724. godine, obnovljen je po sjećanju don Frane Nemčića upravitelja Pustinje od 1704. do 1747. godine. Ovaj vrijedan dokument tiskao je don Nikola Miličević Stariji pod nazivom *Pravilnik Uprave Pustinje Blaca (Samostana – Udružbe svjetovnih svećenika) na Braču* u blatačkoj tiskari 1907. godine.

Još 1570. g. u Blacima je utemeljena prva poljoprivredna zadruga zasnovana na dobrovoljnosti, uzajamnosti, zajedničkoj nepodijeljenoj imovini i podjeli ostvarene

1.	Don Grgur Martinović iz Zvečanja	1552. – 1589.
2.	Don Juraj Martinović iz Zvečanja	1589. – 1615.
3.	Don Juraj Ilić iz Duća	1615. – 1631.
4.	Don Matij Martinović iz Zvečanja	1631. – 1665.
5.	Don Pavao Buljević iz Obršja	1665. – 1676.
6.	Don Ante Alfirević iz Ostrvice	1676. – 1704.
7.	Don Frane Nemčić iz Velogbrda	1704. – 1747.
8.	Don Marko Nemčić iz Velogbrda	1747. – 1765.
9.	Don Ante Nemčić iz Velogbrda	1765. – 1772.
10.	Don Ivan Nemčić iz Velogbrda	1772. – 1800.
11.	Don Juraj Puarić iz Velogbrda	1800. – 1826.
12.	Don Luka Kaštelan iz Ostrvice	1826. – 1841.
13.	Don Matij Kraljić iz Čićala	1841. – 1862.
14.	Don Tadija Miličević iz Zvečanja	1862. – 1869.
15.	Don Nikola Miličević iz Zvečanja	1869. – 1923.
16.	Don Nikola Miličević II. iz Zvečanja	1923. – 1963.

sl.6. Biblioteka, Pustinja Blaca.
Snimio: Mario Romulić

dobiti. Sve generacije pustinjaka držale su se Pravilnika koji je govorio o njihovim obvezama, počevši od uzornosti svećenika do nepovredivoga zajedničkog imetka koji je ostajao zajednici.

Stočarstvo, vinogradarstvo, maslinarstvo i pčelarstvo omogućili su veliki napredak Blaca, a krajem 18. st., za vrijeme uprave don Ivana Nemčića, samostan je počeo ulagati u kupnju trgovačkih brodova. Pustinja Blaca postala je tako suvlasnikom triju jedrenjaka: dviju polaka, *Madonne di Carmine* i *La Belle Viaggiatrice*, te brigantina *Salvatore*. Blatački su brodovi plovili od Venecije do sjevernih obala Afrike i juga Pirenejskog poluotoka te do Crnog mora na istoku. U kronici Pustinje osobito mjesto zauzima 8. prosinca 1809., kada je mladi kapetan blatačke polake *Lijepa putnica*, Boljanin Toma Nikolorić, izvojevao pobjedu nad daleko bolje opremljenom i naoružanom engleskom fregatom *Amphion* komodora Williama Hosta, koja je zaprijetila blokadom splitskoj luci.

Upornost i snaga koju je vjerojatno najznačajniji upravitelj, don Nikola Milićević stariji, ulagao u napredovanje pustinje svakako je primjer promišljenog vođenja gospodarstva. Don Niko stariji bio je i obnovitelj Pustinje nakon velike poplave koja je 1896. uništila vinograde, voćnjake i perivoje. Tada je organizirao prave javne radove - izgradnju pristupnih putova do zaselaka Dragovode, Smrke i Obršja, regulirajući tako vode koje su ugrožavale blatački kanjon. Godine 1905. Milićević gradi pčelinjak koji je po obliku i načinu uzgoja bio jedinstven u Dalmaciji. U svome planu unapređenja pčelarstva zasadio je stotine grmova ružmarina, a na susjednom brdu, na zaštićenom mjestu u stijenama, uredio pčelinjak. Godišnja proizvodnja dosegala je i do 30 kvintala meda. U muzejskom fondusu sačuvani su nacrti za izradu prvih pokretnih ulišta u nas i cijeloga pčelinjaka, kao i dosje svake košnice.

sl.7. Glazbena soba, Pustinja Blaca.

sl.8. Posljednji svećenik u Blacima bio je don Nikola Milićević mlađi, koji je 1920-ih godina u Blacima osnovao pravi opservatorij opremljen knjižnicom, instrumentima i teleskopima. Jedan od teleskopa don Nike Milićevića, Pustinja Blaca.

© Arhiv Centra za kulturu (CZK) Brač

Poduzetni don Nikola Milićević stariji zasnovao je u Blacima i malu tiskaru nabavivši u Milanu mali tiskarski stroj s nekoliko sanduka različitih slova, potrepština i ostaloga tiskarskog materijala. Potom je naredio drvodjelji da za tiskaru načini različite ormare, police, sanduke i stolove, a prva je knjiga otisnuta 1895. g. u nakladi od 50 primjeka na 270 stranica malog formata. U Blacima su se tiskali molitvenici i pravila, a čuvena je don Nikina knjiga *Povijestne crtice o Pustinji Blaca* iz 1897. g.

O duhovnom životu blatačkih svećenika svjedoči i danas sačuvana knjižnica s više od osam tisuća knjiga, od kojih je jedan dio iz vremena prije 1800. g. Samostanski Arhiv pokazuje da su se kroz niz generacija bilježili svi gospodarski i svakodnevni poljodjelski poslovi, te se tu mogu naći i stotine isplatnica za obavljene sezonske poslove, mnogi službeni formulari, popisi dužnika i radnika koji su sudjelovali u poslovima gradnje pristupnih putova i reguliranja voda koje su ugrožavale plodni blatački kanjon i dr.

Posljednji svećenik u Blacima bio je don Nikola Milićević mlađi, koji je 1920-ih godina u Blacima osnovao pravi opservatorij opremljen knjižnicom, instrumentima i teleskopima. Ostvario je izuzetno dobre veze s mnogim svjetskim astronomima, zvjezdarnicama i astronomskim zavodima, a 1926. dopremio je u Blaca poznati Brennerov teleskop, tada po snazi najjači na Balkanu. Don Niko je motrio nebo i pisao mnogobrojne rasprave koje su objavljivane u inozemnim stručnim časopisima. Taj posljednji blatački pustinjač umro je 1963. g., ostavivši iza sebe vrlo vrijednu astronomsu baštinu (teleskopa, pasažne i geodetske instrumente, komplete okulara i leća, planetarij), koja je izložena u muzejskom postavu.

Jednom na godinu, prve subote nakon Velike Gospe, u Pustinju dolaze hodočasnici slaveći blagdan Gospe Blatačke. U prigodi jednog od slavlja u blatačkome Gospinu svetištu duhovnik don Mili Plenković je primijetio: *Suvremeni čovjek danas odlazi riješiti svoje probleme u psihijatra. On ga polegne na kauč i on priča. Pokušajte drukčije: dodite ovdje u Pustinju. Ovo je mjesto sabiranja, ovdje ćete ponovno naći svoj mir i svoju dušu....*

Mnogi poznavatelji povijesti bračkih pustinja kazat će da je zaista pravo čudo kako su se blatački pustinjači borili

s katkad divljom prirodom i škrtim otočkim zemljištem i održali se tu puna četiri stoljeća. Svi koji su posjetili Blaca složiti će se s tvrdnjom da se ono što doživite pri dolasku tamo može opisati gotovo nevjerojatnim. Vidjeti ovdje, pod strmom liticom, crkvu, samostan, konobu, pčelinjak, klavir, teleskop, tiskaru, satove... zaista je prava pustinja čarolija čija je tajna možda u jedinstvu prirode i života koji se živio u Blacima, među hridima i strmim padinama, uz škrti sloj obradive zemlje.

2. REVITALIZACIJA

Svećenička zadruga trajala je dulje od četiri stoljeća, sve do smrti njezina posljednjeg upravitelja don Nikole Miličevića 1963. g.

Skupština općine Brač i Biskupija Hvar sklopili su 1972. g. Ugovor kojim Biskupija predaje na čuvanje Općini knjige, slike i pokretni inventar crkve, a Ugovorom o kupoprodaji Općina Brač postaje vlasnikom blatačkih zgrada i zemljišta (osim crkve, dvorišta i groblja).

Od 1980. do 1984. godine u Blacima je kao čuvar i istraživač boravio arhitekt i urbanist dr. sc. Marijan Vejvoda koji u svome razmišljanju o revitalizaciji blatačke pustine postavlja ključno pitanje *Koje su mogućnosti i ograničenja da se ambijent, arhitektura ili povijest Blataca učine prepoznatljivom destinacijom, dovoljno jakom da se pretvore u znanstvenu, edukativnu i turističku Meku? te tvrdi Blaca su mikrokozmos, laboratorijski eksperiment odnosa između civilizacije i kulture, i kao takva mogla bi nam pomoći da bolje sagledamo tko smo, odakle dolazimo i kamo idemo, no preduvjet za to je poštivanje misterija toga jedinstvenog mjesta.*

Njegov je četverogodišnji boravak u Blacima zapravo obilježen promišljanjem o ekomuzeju, te se započeti projekt revitalizacije prozvao *Ekomuzej Pustinja Blaca*. Marijan Vejvoda je 1993. godine obranio svoju doktorску disertaciju upravo na temu *Revitalizacija spomenika kulture Pustinja Blaca na otoku Braču (1993.)*

O Pustinji se od 1994. g. brine Centar za kulturu Brač, javna ustanova u kulturi, čiji je osnivač Splitsko-dalmatinska županija, u čijem su sastavu i Muzej otoka Brača u Škripi i Galerija umjetnina *Branislav Dešković* u Bolu.

Redovnička zajednica ostavila nam je u naslijeđe Blaca kao jedinstveni spomenik kulture koji objedinjuje materijalne i duhovne vrijednosti uklopljene u prirodni ambijent izuzetne ljepote i privlačnosti. U aplikaciji Pustinja Blaca za Pristupnu listu Republike Hrvatske za Listu svjetske baštine iz sredine 1990-ih, tadašnji pročelnik Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Splitu Joško Belamarić piše: *Pustinju Blaca, kao prirodni i kulturološki fenomen u središtu tog jedinstvenog rezervata humaniziranog krajolika, predlažemo na Pristupnu listu Republike Hrvatske za Listu svjetske baštine. Utemeljena u iznimno vrijednom krajoliku, s izuzetnim povijesnim, gospodarskim, umjetničkim i znanstvenim sadržajima, ovaj jedinstveni spomenički sklop predstavlja kompleksan eko-muzejski sustav, još uvijek u najvećoj mjeri dobro*

očuvan. (...) prekvalifikacija od kulturnog dobra nulte nacionalne kategorije u spomenik univerzalne vrijednosti pomogla bi u boljem održavanju, gospodarenju i u znatno širem prostornom kontekstu.

Vrijednost identiteta Blaca nastojala se sačuvati i nakon zamiranja redovničke zajednice 1963. g. Osamdesetih godina 20. st. o Blacima se brinu djelatnici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu i ravnatelj dr. Davor Domančić, potom Uprava za zaštitu kulturne baštine Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture RH u Splitu i pročelnik dr. Joško Belamarić, te današnji pročelnik dr. Radoslav Bužančić, koji skrbi o Blacima u 1990-ima kao i danas. Tijekom cijeloga tog razdoblja izniman je angažman konzervatorice mr. sc. Vanje Kovačić, dugogodišnje voditeljice zaštitnih radova u Blacima, zahvaljujući kojoj Centar za kulturu Brač u posljednje četiri godine intenzivira obnovu i sanaciju muzejskih zgrada i pokreće sveobuhvatne restauratorsko-konzervatorske radove.

O kontinuitetu razmišljanja o revitalizaciji Pustinja Blaca svjedoče i prijedlozi iz 1980-ih Samoupravne interesne zajednice u oblasti kulture općine Brač, koja je tada vodila brigu o Blacima izrađivši, među ostalim, i *Projekt o revitalizaciji i namjeni spomenika kulture Pustinja Blaca te Prijedlog za pokretanje inicijative za osnivanje eko muzeja "Blaca"*.

Govoreći o Blacima danas, važno je istaknuti da je Republika Hrvatska među svojim kandidatima za UNESCO-ovu zaštitu predložila i Pustinju Blaca. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske poslalo je Centru za svjetsku baštinu (World Heritage Centre) popis kulturnih i prirodnih dobara za koje se smatra da zavređuju ući na Listu, identificirajući u njemu Blaca kao iznimno vrijedan lokalitet.

Tijek obnove samostanskog sklopa

Nakon izložbe "Pustinja Blaca" koja je snažno odjeknula u širokoj javnosti, pojačavši zanimanje koje je za Blaca već postojalo ponovno se aktualizira pitanje daljnje sudbine ovog spomeničkog sklopa. S naše strane istakli bismo nekoliko problema koje najprije treba riješiti: ovogodišnjom akcijom treba dovršiti popravak krovova nad jezgrom zgrada u sklopu... Crkvu i sakristiju trebalo bi također urediti... omogućiti sigurno izlaganje muzejske postave... već sada u Blaca dolazi povećani broj turističkih hodočasnika. Morat ćemo misliti na njihov smještaj i ostalo... , piše 1983. g. Općinskom SIŽ-u u oblasti kulture Brač Davor Domančić, tadašnji ravnatelj Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu.

I danas, gotovo trideset godina nakon toga, najvažniji projekt vezan za Pustinju Blaca upravo je sanacija i adaptacija muzejskih zgrada, a najveći dio aktivnosti Centra za kulturu Brač u posljednjih nekoliko godina bio je usmjeren na projekt obnove samostanskog sklopa u Pustinji Blaca s obzirom na stanje muzejskih zgrada i muzejskog fundusa te na (ne)mogućnost pristupa samome objektu preko dijela urušenog puta.

sl.9. Obnovljena blatačka konoba.

© Arhiv Centra za kulturu (CZK) Brač

sl.10. Restauracija bačvi u blatačkoj konobi.

sl.11. Pripreme za restauraciju alata i namještaja iz stolarske radionice u Pustinji Blaca.

sl.12. Restauracija predmeta iz stolarske radionice u Blacima.

sl.13. Radovi na obnovi puta prema Blacima.

sl.14. Sanacija dijela oštećenog krovništva nakon odrona stijena u Pustinji Blaca

Novi, intenzivni radovi na sanaciji započeli su u siječnju 2008., kada je u Blaca dopremljen teški građevni materijal zahvaljujući velikoj pomoći Ministarstva obrane RH - pilota i posade helikoptera zrakoplovne baze u Divuljama te pripadnicima Hrvatske gorske službe spašavanja - Stanice Split. U nekoliko helikopterskih preleta dovezeno je više od devet tona drvene građe, građevnog materijala i opreme, a dio stilskog namještaja iz muzeja prenesen je na restauraciju u Split. Zračni se prijevoz nametnuo kao jedini logičan način dopreme drvenih greda dugih više od šest metara i teških oko stotinu kilograma. Akcija je započela na brdu nasuprot Blacima, gdje su posebno zapakirani materijal i oprema s kamiona specijalnom čeličnom užadi pričvršćivani na helikopter. S obzirom na to da helikopter nije imao uvjeta za slijetanje u blizini muzeja, *lebdio* je dok su pripadnici GSS-a brzo spustili zapakiranu opremu na tlo uz samostanske zidine. U akciji je sudjelovalo više od dvadeset ljudi koji su izvrsno odradili svoj posao u teškim uvjetima te iznimno zahtjevne i opasne akcije.

Zbog bujica koje su često odnosile kamenje i zemlju blatački su upravitelji svake godine organizirali radove čišćenja i uređivanja putova oko Pustinje. U posljednjih nekoliko godina zbog istih su razloga putovi bili gotovo prekinuti. Novim su radovima oštećeni dijelovi puta uz samostanski sklop obnovljeni na stari način, u suhozidu, i duž rubova poduprti divljim šipcima te je tako ponovno uspostavljena veza Pustinje i središta otoka.

Obnovljena je i velika konoba koju je potkraj 19. st. uređio don Nikola Miličević stariji. Tada su iz Italije nabavljene velike bačve od tvrdog drva, crpke i željezni turnjevi za vino, a s prostranih vinograda u Tarcima prikupljao se crljenak, plavac i bugava. Nažalost, sredinom 20. st. u opustošenim su Blacima ostali prazni hambari i rasušene bačve. Ovim je radovima izmijenjena stropna konstrukcija velike konobe, ožbukani su zidovi, restaurirani zaboravljeni alati, strojevi i bačve, koji svjedoče o načinu podrumarenja vina s blatačkih posjeda.

Program sanacije u ovoj je fazi obuhvatio i drvodjeljsku radionicu, smještenu uz samu špilju Ljubitovicu, gdje

sl.15. Luka i Zoran Vranjičić, djelatnici Centra za kulturu Brač donose restaurirani namještaj u Blaca.

sl.16. Oprema za rad na restauraciji konobe u Blacima donosi se na konjima.
© Arhiv Centra za kulturu (CZK) Brač

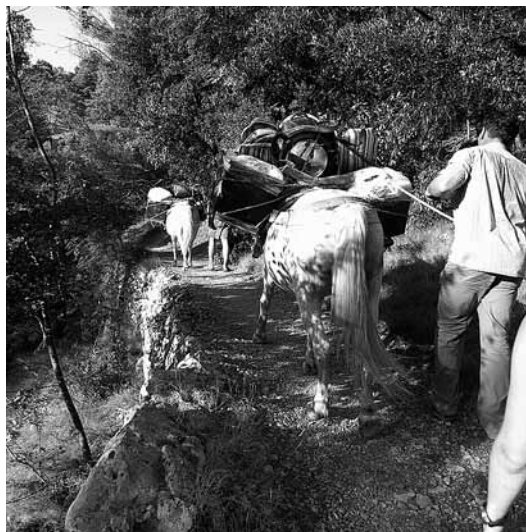
je bilo prvo sklonište blatačkih pustinjača. Radionica je imala tokarski stroj i brojne alate potrebne za održavanje namještaja, prozora i vrata u Pustinji, a don Niko je tu izrađivao i krletje za ptice koje je uzgajao.

Krov kamene jednokatnice urušio se prije nekoliko godina zajedno s cijelom drvenom konstrukcijom kata te je u obnovi ponovno postavljen krov od kamenih ploča i drveni podovi na gredama, ožbukana je unutrašnjost, uređen namještaj s tokarskim stolom i rekonstruiran ormar s drvodjeljskim alatom.

Helikopterom je iz Pustinja na restauraciju u Split odvezena crvena salonska garnitura. Don Niko stariji kupio je glasovir mladome don Niki i uredio glazbeni salon nad velikom konobom. U interijer uređen prema građanskom ukusu druge polovice 19. st. reprodukcijama čuvenih slika iz hrvatske povijesti, glasovir je stigao s mora. Do Pustinja po strmome, uskom putu osam ga je sati prenosilo dvanaest ljudi, koji su za okrepju popili pedeset i šest litara vina. Tijekom restauratorskih radova na crvenoj salonskoj garnituri učvršćena je drvena konstrukcija dvosjeda i naslonjača, obnovljena politura furnira i obavljani su tapetarski radovi.

Na blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije (Gospe Blatačke) 23. kolovoza 2008. dovršeni su poslovi sanacije dijela pristupnog puta i međukatne konstrukcije u konobi, sanacije i adaptacije kuće radionice te restauracije opreme u konobi i dijela namještaja, a tijek radova na obnovi Blataca bio je i temom izložbe postavljene na ulazu u Muzej.

Sljedeće se godine krenulo u obnovu i sanaciju muzejskih zgrada iz 19. st., tzv. Nove kuće i Težačke kuće, čime se namjerava riješiti pitanje smještajnog kapaciteta za dvadesetak ljudi, pretežito djelatnika Pustinja, istraživača, svećenika, stručnjaka, polaznika znanstvenih i stručnih radionica, a razmišlja se i o kapacitetima za komercijalne svrhe, uz posebno definirane uvjete.

U Konzervatorskom biltenu Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Split iz veljače 1984. g. govori se upravo o budućoj namjeni tog dijela blatačkog sklopa te se navodi: *U jednoj dugoročnijoj perspektivi Blataca treba proučiti mogućnosti drugih namjena na tom prostoru, posebno onih gospodarskih koje bi osnažile buduću život u toj Pustinji (uzgoj vinograda, maslina, stoke, pčela i dr.). Vezano uz to treba napraviti projekt obnove ruševnih kuća na južnom dijelu sklopa koje su po veličini prostora i odijeljenosti od zgrada u kojima se čuva inventar predodređene za smještaj posjetitelja, bilo onih s rekreativno-turističkih pobuda ili onih znanstvenih.*

Obnova tog dijela muzejskog sklopa započela je krajem 1980-ih godina, a jedan dio radova nije dovršen zbog početka ratnih zbivanja 1990-ih. Oslanjajući se na postojeći projekt, uz postojeće probleme zatečenog stanja (propadanje drvenarije, curenje krovšta i dr.), izrađuju se projektne dopune (solarna energija, grijanje i dr.), a radovi se nastavljaju i intenziviraju tijekom 2010. i 2011.

sl.17. Novi, intenzivni radovi na sanaciji započeli u siječnju 2008., kada je u Blaca dopremljen teški građevni materijal zahvaljujući velikoj pomoći Ministarstva obrane RH - pilota i posade helikoptera zrakoplovne baze u Divuljama te pripadnicima Hrvatske gorske službe spašavanja - Stanice Split. U nekoliko helikopterskih preleta dovezeno je više od devet tona drvene građe, građevnog materijala i opreme, a dio stilskog namještaja iz muzeja prenesen je na restauraciju u Split.

g. pod stručnim nadzorom mr. sc. Vanje Kovačić iz Konzervatorskog odjela u Splitu.

Tako se u sklopu zaštitnih radova na sanaciji Nove kuće i Težačke kuće provode zidarski, tesarski, instalacijski, krovopokrivački, kamenorezački, stolarski i ličilački radovi. Istodobno se provode konzervatorsko-restauratorski postupci na predmetima iz muzejskog fundusa i dovršavaju misnica i stola (18. st.) iz zbirke liturgijskog ruha Pustinja Blaca, drvena škrinja (18. st.) te ormar iz sobe don Nike Miličevića (19. st.).

Radove financiraju Ministarstvo kulture RH, Splitsko-dalmatinska županija, Ministarstvo turizma i donatori - Zaklada Adris, Hrvatska lutrija i Zagrebačka banka.

Kako u Pustinji Blaca nema električne energije, a za osnovne se potrebe upotrebljava kišnica, uz pomoć stručnjaka iz Ureda UNDP-a Hrvatska (Programa Ujedinjenih naroda za razvoj) u sklopu projekta poticanja energetske efikasnosti načinjen je i plan energetskog razvoja u Pustinji Blaca kojim je predviđeno postavljanje solarnoga fotonaponskog sustava za pripremu potrošnje tople vode, za potporu grijanju i za proizvodnju električne energije. Opskrba objekta električnom energijom tim bi se prijedlogom riješila na ekološki prihvatljiv način, iskorištavanjem Sunčeve energije, te bi se osiguralo stapanje tehnološkog napretka s prirodom i održivim razvojem.

Prirodna nepogoda

Zbog prirodne nepogode koja je u veljači 2010. pogodila Muzej i samostan Pustinja Blaca - odrona stijena s hridi iznad samostanskog sklopa, nastala su oštećenja na dijelu zgrada Pustinja, a Muzej je privremeno zatvoren za posjetitelje. Tijekom tih zimskih mjeseci bile su iznimno loše vremenske prilike - snijeg, led, kiša, grmljavina i niske temperature, koje su rezultirale mnogim prirodnim nepogodama u cijeloj zemlji. Odroni stijena nad samostanskim zgradama već su zabilježeni kroz povijest Pustinja, kada su primjerice odlomljeni dijelovi litice oštetili krovništa i kameni svod crkve.

Neposredno nakon pada stijena na muzejske zgrade uslijedile su brojne aktivnosti usmjerene na poduzimanje mjera za mogućnost sigurnog dolaska i boravka posjetitelja. Obavljeni su primarni terenski geotehnički istražni radovi na stijenskoj masi iznad zgrada i nulta faza sanacije, odnosno uklonjeni su potencijalno najlabilniji ulomci stijena, a stručnom je procjenom utvrđeno kako je sanacija hridi iznad Pustinja vrlo zahtjevna te da su potrebne radikalnije i dugotrajnije mjere zaštite od daljnijeg uništavanja već jako načete stijenske mase. Prostor ispod stijene na prilazu samostanu s Vidove gore također je bio ugrožen i opasan za pristup pješacima. Potom je izrađena projektna dokumentacija kao precizan uvid u problematiku sanacije kojom je predviđeno da će se radovi izvoditi po fazama, uz poštovanje propisanih posebnih uvjeta zaštite prirodnih i krajobraznih vrijednosti. Radovi na sanaciji stijenske mase tehnički su, sigurnosno i financijski iznimno zahtjevniji, a među

ostalim, predviđaju uklanjanje svih labilnih fragmenata stijene, uz upotrebu nedetonirajućih sredstava, zaštitne mreže i geotekstila, usitnjavanje stijenskih blokova uz rub zaravni, zapunjavanje pukotina u stijeni, dreniranje te stvaranje zaštitne barijere uz pomoć gabionskih zidova od lomljenog kamena.

U sklopu programa sanacije i zaštite, s obzirom na prethodno utvrđenu opasnost za boravak posjetitelja u Muzeju i njegovoj neposrednoj blizini, obavljani su i kontrolni visinski radovi na litici, markirane postojeće staze i novi zaobilazni putovi koji usmjeravaju šetače podalje od objekta, a krajem 2011. dovršena je zakonska procedura pribavljanja svih potrebnih dozvola koje prethode daljnjim radovima na sanaciji stijenske mase. Realizacijom projekta sanacije trebao bi se dugoročno riješiti problem propadanja stijenske mase iznad muzejskih zgrada, otkloniti moguća opasnost za ljude i zaštititi spomenički sklop. Prema mišljenju ovlaštenog revidenta, zbog položaja muzejskih zgrada ispod strme litice, i nakon potpune sanacije prema izrađenoj studiji, nužno je predvidjeti redovito održavanje stijenske mase u obliku pregleda stijena koje bi trebali pregledati alpinisti najmanje svake dvije godine. U svim poslovima sanacije stijenske mase Centar za kulturu Brač surađuje s Konzervatorskim odjelom u Splitu i Javnom ustanovom za zaštićene prirodne vrijednosti na području Splitsko-dalmatinske županije.

Blatačko gospodarstvo

Stari Don Niko bija je ekonomist. On bi svako jutro se digao da vidi koji radnik će prvi, koji će zadnji. Ono sve što vidite u kući ono je sve nabavio i sredio. Devedeset sedme sve je obnovio, sve podove, prozore, okvire, sve sve, doša je u Blaca 1867.... Tako se iz svih njegovih mnogih, a i velikih poduzeća jasno vidi, da je bio uopće jak karakter, veoma poduzetan, odlučan i energičan, koji je svaku stvar dobro promislio i proračunao, ali je onda sigurno i do kraja izveo. Pa tako je zaista Pustinja i dobila u njegovo doba lijep i ugodan izgled uz obilatu unutarnju opremu, kako ga do tada nikad nije imala: Blaca su bila kao neki lijepi uredni srednjovjekovni dvorac - piše o svome prethodniku don Nikola Miličević mlađi.

Bilo je tako za vrijeme energičnoga don Nike, a danas, gotovo stotinu i pedeset godina poslije, u blatačkoj je pustinji poljodjelstvo relativno zapušteno, a velik dio blatačke zemlje, šuma i pašnjaka obrasli su makijom. Uz konstrukcijsku i građevnu sanaciju samostanskih zgrada i restauratorske radove koji se intenzivno obavljaju posljednjih nekoliko godina, cjelovita revitalizacija Pustinje Blaca predviđa i oživljavanje blatačkoga gospodarstva. Očuvanje, njegovanje i zadržavanje tradicijskih sadržaja izdvojenih poljoprivrednih prostora značilo bi revitalizaciju nekadašnjeg maslinarstva, vinogradarstva i pčelarstva, utemeljenih na tradicionalnoj tehnologiji uzgoja akceptirajući prirodne i proizvodno-gospodarske uvjete te načela ekološke poljoprivrede.

Dolina Blaca zaštićena je Zakonom o zaštiti prirode i Odlukom tadašnje Općine Brač 1986. g., i to u dužini od 3,5 km i širini od približno 700 m. Ukupna površina tako definiranog prostora iznosi 225 ha, u geomorfološkom smislu čini usku (okolo 650 m) duboku i oko 3,5 km dugu krašku (udolinu) smjera sjeveroistok - jugozapad, a primarna vegetacija šireg prostora Pustinje Blaca pripada mediteransko-zimzelenoj biljno-geografskoj zajednici. Danas je zbog čovjekova utjecaja, slika primarne vegetacije uvelike izmijenjena tako da najveću površinu pokrivaju šume alepskog bora.

Poljoprivredni prostor koji pripada Pustinji Blaca nalazi se neposredno uz muzejske i sakralne zgrade (približne površine 1,5 ha) te na lokaciji Malo Čelo, poznatoj kao Torca. Maslinik Torca nalazi se južno od Muzeja, na brdu Malo Čelo, na nadmorskoj visini 200-350 m, i zauzima površinu od oko 15 ha. Na tome je lokalitetu, prema Studiji revitalizacije organske poljoprivrede u Pustinji Blaca koju je 2004. g. izradio Institut za jadranske kulture i melioraciju krša iz Splita, potrebna potpuna obnova maslinika. Taj bi projekt bio pokušaj rekonstrukcije i revitalizacije poljoprivrede, koja je svoj puni procvat doživjela tijekom 19. i 20. st. Obnova maslinika obuhvatila bi pomlađivanje starih stabala masline i sadnju novih, sve u skladu s načelima ekološke poljoprivrede i uz posebnu brigu o očuvanju agrarno-krajobrazne vrijednosti toga područja. Predviđeno vrijeme trajanja obnove maslinika je šest godina, a uz tu dinamiku pomlađivanja maslinika ni u jednoj godini ne bi ostao bez roda.

Prema istoj studiji, na lokalitetu u neposrednoj blizini Muzeja i samostana planirano je podizanje ekološkog vinograda utemeljenog na tradicionalnoj tehnologiji uzgoja i na ručnom radu.

Prije Prvoga svjetskog rata u Blacima se proizvodilo do deset vagona izuzetno kvalitetnog vina - crljenak, plavac i bugava slijevali su se u tri konobe - u Blacima, Nerežišćima i Milni. Don Niko je dva puta potpuno obnovio sve blatačke vinograde, te je i neke šumske predjele pretvorio u vinogradarsku kulturu. Obnovio je i konobu te iz Italije nabavio nove velike bačve od tvrdog drva, crpke i gume za vino te četiri velika moderna željezna turnja (tjjeska) za vino, i to dva za Blaca i dva za blatačke konobe u Nerežišću i Milni. Novo podizanje vinograda provodilo bi se u skladu sa sadašnjim načelima ekološke poljoprivrede, u procesu kojim se razvija održivi agroekosustav. U takvom je sustavu postojeća plodnost tla ključ uspješne proizvodnje, a temelji se na prirodnim obilježjima biljaka, životinja i krajobrazu, a cilj je djelatnosti optimizirati kvalitetu u svim aspektima poljoprivrede i zaštite okoliša. Taj način poljoprivrednoga gospodarenja zahtijeva etički prihvatljivu, ekološki čistu, socijalno pravednu i gospodarski isplativu poljoprivrednu proizvodnju, a u središtu pozornosti ekološkog vinogradarstva jest briga o očuvanju agroekološkog sustava.

Samo nekoliko minuta hoda od samostana don Niko Miličević je 1905. g. podigao jedinstveni pčelinjak od

sl.18. Jednom na godinu, prve subote nakon Velike Gospe, u Pustinju dolaze hodočasnici slaveći blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije (Gospe Blatačke).
Arhiv CZK Brač

266 košnica sagrađenih od betonskih ploča. Svećenik i poljoprivredni prosvjetitelj Milan Vusio, rođen u Bolu na Braču, koji je bio čest gost u Pustinji Blaca, u svojim se napisima o pčelarstvu, pčelarenju i medu u *Mladom poljodjelcu* koristio podacima iz gospodarskih dnevnika blatačkih starijina i knjižnice. U njegovoj se prepisci s poljoprivrednim stručnjacima iz sredine i s kraja 19. st. obrazlažu upravo iskustva vođenja poljodjelstva u Pustinji Blaca. Blatački bi težaci od studenoga do travnja, kad god bi imali malo slobodnog vremena, sadili medonosno bilje - uglavnom kadulju i ružmarin, ali i pelin, vrijesak, majčinu dušicu i lavandu. U Blacima je postojao i popis raslinja koje je korisno pčelama i koje se obvezno moralo čuvati i održavati pa se tako od voća spominju trešnja, jabuka, kruška, šljiva, nešpula (mušmula), badem, šipak i breskva; od šumskog drveća kao hrane pčelama u cvatu - lipa, bagrem, divlji kesten i bor; od gmlja - kupina, žuka, crnika, draga, vrijes, bršljan, a od trava i povrća sijali su se bob, tikva, krastavac, djetelina i suncokret. U Blacima su tiskani i nuputci za pčelare amatere, u kojima im se savjetuje što treba raditi na pčelinjaku u pojedino godišnje doba i kako spremiti med. Vrao se tu vagon i pol meda, uglavnom od ružmarina i vrijeska, a don Niko stariji i mlađi voljeli su se baviti pčelama, nadgledali su vrcanje i klasificiranje meda, pakiranje i lijepljenje etiketa. Tako je u njihovo vrijeme znalo biti i više od 350 košnica, a med iz Blaca izvozio se u Trst u drvenim bačvama, bakrenim posudama i staklenkama s etiketom. Blatački je pčelinjak također potrebno obnoviti, te nastaniti pčelama određen broj

košnica, a kao osnovni preduvjet nameće se obnova vegetacije potrebne za njihovu prehranu.

Kulturno-turistička atrakcija

Turistička valorizacija Pustinja Blaca u ovome trenutku pokazuje da je riječ o tržišno poluspremnom proizvodu - tvrdi dr. Renata Tomljenović u svome istraživanju primarnih turističkih atrakcija u Splitsko-dalmatinskoj županiji te obrazlaže: *Kao skrovito prebivalište glagoljaša, slojevita je tematska priča o osnivanju vjerskih institucija i njihovom kontinuitetu, raseljavanju i naseljavanju, očuvanju kulturne tradicije i njegovanju kulturnog života (duhovnost, književnost, znanost, umjetnost), razvoju otočke ekonomije i prilagođavanje okolišu (nedostatak vode, škrti zemlja, izoliranost), a što sve utjelovljuje kulturno-povijesnu baštinu cijelog otoka Brača. Za razliku od ostalih regionalnih dragulja, unapređenje Pustinja Blaca u potpuno razvijenu kulturnu atrakciju zahtijeva izdašnija financijska sredstva (potrebna prvenstveno za sanaciju, zaštitu i restauraciju kompleksa) i dobro osmišljen plan upravljanja (s obzirom na njezinu izoliranost i fragilnost).*

Sustavan razvoj Pustinja Blaca u potpuno tržišno spremnu atrakciju pretpostavlja izradu cjelovitog plana upravljanja (prema preporukama UNESCO-a), kojim će se uzeti u obzir njezina kvalitetna zaštita, unapređenje i interpretacija i uspostaviti dobro organizirani sustav posjeta i obilaska cijelog lokaliteta te osigurati koristi za lokalne žitelje.

U nastavku ćemo navesti još neke primjere koji pokazuju kako elementi bogate blatačke prošlosti mogu postati važan dio razvojnog koncepta Pustinje.

Mjesto vjere i duhovnosti

Pustinjaštvo je svojevrsni fenomen u povijesti čovječanstva. Riječ je o pustinjaštvu nadahnutom Biblijom i Kristovim pozivom da se on slijedi. Po sebi pustinjaštvo nije bijeg od svijeta jer su ovi ljudi bili istodobno sjedinjeni i s Bogom i s ljudima za koje su se žrtvovali. Njihovo povlačenje je put k obnovi sličnosti čovjeka i Boga.

Stoga se u pustinji čovjek i osjeća bliže Bogu, tvrdi dr. Juraj Batelja govoreći o svojoj knjizi Svećenička Pustinja Blaca te dodaje kako je poruka knjige da se otvore oči i za našu cjelokupnu religijsku baštinu. Jedanput u godini, prve subote nakon blagdana Velike Gospe, u Pustinju dolaze hodočasnici slaveći blagdan Gospe Blatačke.

Tada se u procesiji nosi drveni kip Majke Božje, poznate kao Gospa Blatačka, koju su u 16. st. kao simbol vjere i hrvatskog imena sa sobom donijeli poljički glagoljaši bježeći pred Turcima. Taj je kip ostao jedina uspomena nakon tragičnog požara 1725. g. Naš kršćanin odvajkada je volio Nju, Majku Mariju! Sa sobom je nosio, njoj čast iskazivao! Zovemo Vas u posjete Gospi Blatačkoj. Doduše bit će malo napora, bit će štogod znoja, ali se isplati! Bit će vam odista drago. (...) Ova pustinja zove k sebi. Tko jednom dođe opet se rado vraća. I svaki put čovjek osjeti da nije sve vidio, da sve nije zapazio, i uvijek ostaje nešto za drugi put, kazao je msgr. Slobodan Štambuk, hvarsko-bračko-viški biskup uoči jednoga od hodočašća u Pustinju.

Danas se u Blacima misno slavlje održava samo jedanput u godini, a u dogovorima Centra za kulturu Brač s Hvarsko-bračko-viškom biskupijom i Bračkim dekanatom razmatra se mogućnost oživljavanja blatačke župe i ponovnog dolaska svećenika u Blaca. Vrijednost samostanskog arhiva još je jedan izniman potencijal za znanstvenoistraživački, ali i svećenički rad.

Samostanska biblioteka

Svećenici pustinjaci u Blacima bili su pravi ljubitelji knjige i za svoje su potrebe i buduća vremena nabavljali određenu literaturu. Don Nikola Miličević mlađi izjavio je 1956. g. da bi bez knjiga u Pustinji bilo dosadno, te da samostanska biblioteka posjeduje 3 500 astronomskih knjiga i publikacija, kao i približno 5 000 drugih knjiga koje su nabavljali na različitim putovanjima po Italiji i Austriji. Sredinom 19. st. kupili su od braće don Stipe i don Mije Radovčića, pustinjaka Dračeve luke, cjelokupnu njihovu opsežnu biblioteku koja je, uz ostalo, imala i zavidnu kolekciju talijanskih klasika. U samostanskoj se biblioteci mogu naći knjige s područja astronomije, matematike, fizike, geodezije, klasične književnosti, beletristike, ali i notni zapisi te astronomske i zemljopisne karte. Osobitu vrijednost imaju crkvene knjige iz 17., 18. i 19. st. te blatački arhiv, prema kojemu se mogu rekonstruirati ekonomski i društveni ritmovi te zajednice,

sl.19. Kip Gospe Blatačke, koju su u 16. st. kao simbol vjere i hrvatskog imena sa sobom donijeli poljički glagoljaši bježeći pred Turcima.

i koji otvara povjesničarima mnoge važne teme vezane upravo za ekonomsku povijest Pustinje Blaca.

Već nakon prvoga terenskog istraživanja, u ljeto 2009., dr. Anica Vlašić Anić, znanstvena suradnica Staroslavenskog instituta iz Zagreba, upozorava na potrebu i opravdanost nastavka daljnjih temeljitih istraživanja te ističe vrijedna izdanja glagoljskih misala, glagoljskih kanonskih tablica, primjerice dobro sačuvan primjerak Karamanova misala iz 1741., Parčićev misal iz 1893., posljednje izdanje hrvatskoglagoljskog misala - Vajsova misala iz 1927. Dr. Vlašić Anić predlaže dulji boravak zainteresiranih znanstvenika istraživača, obogaćivanje postojeće izložbene ponude putem Glagolitike u glagoljaškim Blacima i predlaže prostor sakristije za njezinu najprimjereniju prezentaciju. Organiziranje tečajeva upoznavanja glagoljice, predavanja o temi glagoljaške baštine te održavanje kreativnih radionica s temom glagoljice za različite osobe različite dobi, mogli bi postati dio nove muzejske ponude Pustinje Blaca.

Opservatorij Blaca

Tijekom 20. st. Pustinja Blaca postala je poznata u svijetu po svojoj zvjezdarnici, čiji je promicatelj bio posljednji upravitelj pustinje - živopisni don Nikola Miličević mlađi, svećenik, doktor i profesor astronomije. Osim za bogoslovlju, živo se zanimao i za astronomiju. Tijekom školovanja na Filozofskom fakultetu u Beču don Niko je stanovao kod direktora sveučilišne zvjezdarnice prof. Edmonda Weissa, nakon čije je smrti pribavio cijelu njegovu opsežnu biblioteku, koju je potom prenio u svoj blatački opservatorij. Kao bogoslov dopisivao se i s Leom Brennerom (1855. - 1928.), vlasnikom privatne Zvezdarnice Manora u Malome Lošinj, koji mu je pomogao savjetima i literaturom. U Blaca su u njegovo vrijeme dolazili najpoznatiji svjetski istraživači neba i gledali kroz jedan od najvećih teleskopa na Balkanu. Don

Niko je 1912. izračunao kretanje kometa Tuttle i odredio njegov položaj na nebu, objavivši o tome rad u *Astronomische Nachrichten*, koji je prenio i bečki astronomski kalendar. Iste je godine izdao prvi astronomski časopis na tlu današnje Hrvatske *Mladi zvezdazdar: Vjesnik prijatelja neba*. Časopis, opsega četiri stranice na naslovnici je imao dalekozor. Održavajući više desetljeća veze s mnogim zvezdarnicama u svijetu, prikupio je mnoga izdanja koja su i danas vrlo vrijedna. Među ostalima, kontaktirao je s Greenwich Observatory iz Engleske, U.S. Naval Observatory, Harvard College Observatory i Carnegie Institution of Washington iz SAD-a dr. I danas na adresu Pustinje Blaca dolaze astronomski časopisi iz nekih poznatih svjetskih učilišta. Obnova astronomskog rada u Blacima prije svega pretpostavlja obnovu postojećih astronomskih instrumenata popravkom ili dopunom novim instrumentarijem, što bi stvorilo novu vrijednost muzejskog postava. Usto, stavljanje u rad blatačkih teleskopa mogao bi postati atraktivni dio muzejske ponude.

3. CJELOKUPNOST BAŠTINE

Promišljanja o ulozi muzeja u društvu početkom 1970-ih godina rezultirala su nastajanjem ekomuzeja i razvojem tzv. nove muzeologije kao novog poglavlja u muzeologiji, prema kojoj osnovni predmet izučavanja ne može biti samo muzej ni muzejski predmet ili zbirka, već sveobuhvatni koncept baštine. Na taj se koncept *totalne baštine* ili ekomuzeja uvelike oslanja i program revitalizacije Pustinje Blaca kako bi, uz primjenu novih muzejskih promišljanja, još bolje pridonosio zaštiti, očuvanju i prezentaciji cjelokupne baštine te održavanju cjelovitosti naslijeđenog identiteta.

Dr. sc. Darko Babić u članku *O muzeologiji, novoj muzeologiji i znanosti o baštini* (Ivi Maroeviću baštinici u spomen. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2009.) piše: *Za eko-muzeje je sve što je dio ili bi moglo biti dio identiteta zajednice jednako važno, pri čemu stupanj relevantnosti tih dijelova određuju ljudi koji žive u prostoru na kojem eko-muzej djeluje (...) da bi u svojoj misiji uspio, eko-muzej mora biti oslonjen na zajednicu u kojoj djeluje, jer upravo ona čini njegovu najvažniju osnovu, te posljedično nužno sudjeluje i u njegovom prvom planiranju, a onda i radu i upravljanju.*

Upravo oslanjanje na zajednicu, odnosno stimuliranje lokalne, otočne zajednice da identificira vlastite vrijednosti i tako ih nauči bolje razumjeti i kvalitetno zaštititi osnovni je preduvjet za realizaciju projekta revitalizacije Pustinje Blaca. Nužna je suradnja Centra za kulturu Brač s lokalnom upravom i samoupravom na otoku, kulturnim institucijama i ustanovama, članovima otočnih ekoloških i kulturnih udruga, poljoprivrednim proizvođačima, turističkim djelatnicima i obrazovnim institucijama. Povezanost sa zajednicom uvelike može inspirirati i muzeje i zajednicu u projektima zaštite baštine, ali i u ekonomskom napretku cijelog područja. Tako je suradnja Centra za kulturu Brač s bračkim Turističkim zajednicama rezultirala pokretanjem projekta kulturnoga i turističkoga

brendiranja otoka Brača kao *otoka kulture i avanture*.

Kao jedan od primjera mogućeg uključivanja šire lokalne zajednice u projekt revitalizacije Pustinje Blaca izdvojit ćemo obnovu napuštenih zaselaka. Blacima, naime, gravitiraju zaseoci Obršje, Smrka i Dragovode, iz kojih su djeca u doba svećeničke zajednice svakodnevno išla u školu u Blaca. Današnji su zaseoci napuštena mjesta s razrušenim zgradama i zapuštenom vegetacijom. Njihovi su vlasnici domaći ljudi koji se uglavnom bave poljoprivredom i stočarstvom i kojima bi trebalo pomoći da uz najpovoljnije uvjete dođu do sredstava za njihovu obnovu. Oživljavanjem tih područja i njihovim pretvaranjem u interpretacijske punktove, planinarske domove ili mjesta za predah, rekreaciju i kušanje domaće gastronomske ponude stvorila bi se nova vrijednost cijeloga zaštićenog područja, sukladna zahtjevima posjetitelja i kulturnoturističkih hodočasnika 21. st.

Duhovne, znanstvene, umjetničke, gospodarske i kulturne vrijednosti Pustinje čine prošlost koja nalazi svoje mjesto u Blacima sadašnjeg vremena. Uspomene na davno prošla vremena moguće je oživjeti upravo očuvanjem spomenutih vrijednosti i njihovim novim vrednovanjem u 21. st., ponajprije novim idejama za bolji život zajednice. Ekomuzej u našem primjeru postaje potencijal koji kreće dalje, u novi život Pustinje Blaca. O budućnosti te ideje cjelokupne baštine Babić piše: *Analiza baštine kao istinskog fenomena samo je započeta praksom eko-muzeja i novom muzeologijom. Muzeologija je istovremeno krenula u pravcu da svoj osnovni pojam izučavanja konceptualno i sadržajno širi približavajući se time ideji cjelokupnosti baštine. (...) Komunikologija i javni mediji, sociološke ruralne, urbane i regionalne studije, geografija, pa donekle i ekonomija, prije svega kroz upravljanje i marketing (posebice branding), na osobit način dodiruju i istražuju sadržaj baštine i identiteta, i daju razvoju svoj osobiti prilog.*

Sve dosadašnje aktivnosti Centra za kulturu Brač vezane za projekt revitalizacije Pustinje Blaca bile su dobro prihvaćene u javnosti, što je uz potporu stručnih krugova bilo izuzetno važno za stvaranje pozitivne klime u zajednici. Riječ je, ponoviti ćemo, o višegodišnjemu i izuzetno zahtjevnom projektu koji u sljedećim fazama predviđa sanaciju hridi iznad samostana, daljnju obnovu muzejskih zgrada, adaptaciju gospodarskih objekata, podizanje blatačkoga gospodarstva, ali i nove muzeološke i turističke programe, uz aktivno uključivanje lokalne zajednice u tu sveobuhvatnu baštinsku priču. Sve su to odlične pretpostavke za uvrštenje Pustinje Blaca na UNESCO-ovu listu zaštićene svjetske baštine.

Vjerujemo kako je ostvarenje projekta revitalizacije Pustinje Blaca pravi način zaštite od zaborava i razvojna mogućnost kojom se baštini iznimne vrijednosti svećenička pustinjaka u Blacima daje pravi smisao u sadašnjosti - za budućnost.

LITERATURA

1. A. Ciccarelli, *Oservazioni sull' isola della Brazza*, Venezia, 1802.
2. N. Miličević, *Povijestne crtice o Pustinji Blaca* (Eremo Blazza), Blaca, 1897.
3. Pravilnik Uprave Pustinja Blaca na Braču; Samostana Udružbe svjetovnih Svećenika; pod Pokroviteljstvom Bl. Dj. Marije uznesene na Nebo, Blaca, 1907.
4. D. Vrsalović, D. Domančić, K. Prijatelj, *Kulturni spomenici otoka Brača*, Brački zbornik 4, Supetar, 1960.
5. P. Šimunović, *Toponimija otoka Brača*, Brački zbornik 10, Supetar, 1972.
6. J. Belamarić (ur.), *Pustinja Blaca* (katalog izložbe), Split, 1982.
7. J. Batelja, *Svećenička Pustinja Blaca*, Zagreb, 1992.
8. Skupina autora, *Samostani otoka Brača*, Supetar, 1993.
9. D. Domančić, *Zavičajni album*, Split, 2008.
10. Vanja Kovačić, *Izložba - tijek obnove Pustinja Blaca*, 2008.
11. *Studija revitalizacije organske Poljoprivrede u Pustinji Blaca*, Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, 2004.
12. *Plan razvoja kulturnog turizma Splitsko-dalmatinske županije* (Drugi dio: Strategija razvoja); Naručitelj: Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije; Voditelj: dr. sc. Renata Tomljenović; Autori: Dr. sc. Renata Tomljenović, dr. sc. Ivo Kunst, dr. sc. Zvezdana Hendija, mr. sc. Snježana Boranić, Zagreb, svibanj 2009.
13. dr.sc. Vejvoda, Marijan. *Revitalizacija spomenika kulture Pustinja Blaca na otoku Braču*, 1993. [doktorska disertacija]
14. *Otok Brač* / urednik Mario Bošnjak, Zagreb: Fabra press, 2005. (Biseri Jadrana: Edicija za kulturu putovanja)

Primljeno: 15. rujna 2011.

UNDER THE CLIFF – BLACA HERMITAGE

The founders of Blaca Hermitage, Glagolite priests from Poljica who were fleeing from the Ottomans in the mid-16th century, found their refuge on the southern slopes of Brač island, in the area between Bol and Milna, in Ljubitovica Cave, and there founded their hermitage monastery. Even today, one can reach Blaca Hermitage only on foot. The narrow and steep way through a canyon about two and a half kilometres long, trodden for centuries by mules and horses, is still the only connection with the world. From the Supetar ferry port to Nerežišće via Vidova gora there are about 15 kilometres of made and six of unmetalled road.

Blaca Hermitage has been kept up by generations of priests, who were often from the same family. The Glagolite priests

and the farm labourers lived in a tight little community, tilling the soil and rearing livestock. Their community was strengthened by the Rule, which was the foundation of its progress. Back in 1570, the people of Blaca founded the first farm cooperative founded on voluntary work, mutuality, common undivided assets and division of the profit made. All generations of hermits abided by the Rule, which spoke of their obligations, including the exemplary nature of the priest and the inalienability of the common property that had to remain in the possession of the community.

Between cliff and cave, alongside the cavern at the foot of a vast isolated crag, the Glagolite priests built the first space for dwelling and for sheltering the livestock, as well as stores for food and water. Then houses were built, and extended. The first church, dedicated to Our Lady of the Assumption, was completed in 1614. After a big fire in 1724, it had to be rebuilt, in 1727. Alongside the church is the oldest building, covered with a gable roof. Next to it comes a building snug to the rock, in which there is a kitchen with hearth and hood, an exceptional example in Dalmatia. This was place for food preparation, and a place for conversation and making plans, stories of past times and events. The complex grew throughout the 18th and 19th centuries, when church and monastery were completed, residential and farm buildings were put up, and the religious community acquired major holdings of land. The extensive forests were turned into thriving vineyards and olive groves.

Blaca flourished in the mid-18th century; the monastic community expanded its activities to trade and seafaring. In the second big renovation of Blaca at the end of the 19th century, the whole of the Hermitage was surrounded with a high wall, a rampart about 120 metres long, eight high, and two thick. At that time the church was once again renovated, two stone four-storey houses were built, cellars fitted out, and the so-called New House and the Labourers' House were built. The interiors of the buildings were fitted out with fine furnishings, paintings, a library and a large number of clocks, which showed the time of the best known observatories in the world.

Memories of long since past times can be revived by the preservation of the mentioned values and their re-evaluation in the 21st century, primarily with new ideas for a better life for the community.

The eco museum, in our case, becomes a potential that moves on, into a new life for Blaca Hermitage. All activities to date related to the project for the revitalisation of Blaca Hermitage are handled by the Brač Culture Centre. This is a very demanding and long-term project that in the coming phases looks to the stabilisation of the rock over the monastery, the further renovation of the buildings of the museum, the conversion of the farm buildings, the improvement of the estate management, and new museological and tourist programmes, along with an active involvement of the local community in this comprehensive story of the heritage.

The monastic community has left Blaca to us as a unique monument of culture, which unites material and spiritual values accommodated in a natural setting of great beauty and attractiveness.